

МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Гриб С.А. аспірант кафедри економіки підприємства та організації підприємницької діяльності, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

e-mail: sergysergy19@yahoo.com

ORCID: 0009-0008-5144-4134

Семенова В.Г. доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки підприємства та організації підприємницької діяльності, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

e-mail: semenova_vg@ukr.net

ORCID:0000-0001-5194-4878

Анотація. У статті розглядаються питання щодо напрямів державної підтримки інноваційної діяльності підприємницьких структур. Метою статті є дослідження стану інноваційного розвитку в Україні та можливості застосування міжнародних механізмів державної підтримки інноваційної діяльності. Для проведення дослідження використовувались наукові методи пізнання, аналізу, узагальнення, синтезу, аналітико-розрахунковий, графічний та системний методи. На основі проведеного дослідження виявлено наявність низки системних проблем в контексті забезпечення інноваційного розвитку вітчизняної економіки, які обумовлені як кризовими явищами, поглибленими внаслідок широкомасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну, так і наявністю впливу внутрішніх негативних факторів. Зроблено висновки щодо доцільності ретельного вивчення та впровадження міжнародного досвіду державної підтримки інноваційної діяльності підприємницьких структур, до яких, зокрема, відноситься: застосування пільгового оподаткування, надання субсидій новаторам, застосування низки кредитних гарантій, використання інвестиційного податкового кредитування, пільгового режиму амортизаційних відрахувань тощо. Практична значимість дослідження полягає в можливості використання результатів для подальшого формування механізмів державної підтримки інноваційної діяльності.

Ключові слова: державна підтримка, інноваційна діяльність, підприємницькі структури, оподаткування, кредитні гарантії, міжнародний досвід.

INTERNATIONAL EXPERIENCE OF STATE SUPPORT FOR INNOVATION ACTIVITIES

Serhiy A. Hryb, postgraduate student, Department of Enterprise Economics and Entrepreneurship Organization, Odesa National University of Economics, Ukraine

e-mail: sergysergy19@yahoo.com

ORCID: 0009-0008-5144-4134

Valentyna H. Semenova, D.Sc. (Economics), Professor, Professor, Department of the Department of Enterprise Economics and Entrepreneurship Organization, Odesa National University of Economics, Ukraine

e-mail: semenova_vg@ukr.net

ORCID:0000-0001-5194-4878

Abstract. The article examines issues related to the directions of state support for innovative activity of entrepreneurial structures. The purpose of the article is to study the state of innovation development in Ukraine and the possibility of applying international mechanisms of state support for innovation activities. Scientific methods of cognition, analysis, generalization, synthesis, analytical-calculation, graphic and system methods were used to conduct the research. On the basis of the conducted research, the presence of a number of systemic problems in the context of ensuring the innovative development of the domestic economy was revealed, which are caused both by crisis phenomena deepened by the large-scale invasion of the Russian Federation into Ukraine, and by the presence of the influence of internal negative factors. These problems include: a decrease in the share of gross domestic product allocated to research and development, a reduction in the number of innovative products, etc. The author draws conclusions about the expediency of careful study and implementation of international experience of state support for innovation activities of business structures, which, in particular, include: the use of preferential taxation, provision of subsidies to innovators, application of a number of loan guarantees, use of investment tax crediting, preferential depreciation regime, etc. The practical significance of the research results is to identify the main directions for improving the system of state support for innovation and development of domestic entrepreneurial structures based on the foreign experience of a number of technologically advanced countries. The practical significance of the study lies in the possibility of using the results for the further formation of mechanisms for state support of innovative activity. Prospects for further research should be focused on identifying the main approaches to the formation of effective mechanisms for stimulating innovation development at the state and regional levels; searching for new directions and forms of support for innovation-active enterprises.

Keywords: state support, innovation, business structures, taxation, loan guarantees, international experience.

Постановка проблеми. Розвиток вітчизняної економіки сьогодні гальмується під впливом різноманітних зовнішніх та внутрішніх чинників: повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України, що призвело до окупації частини території; постійні обстріли вітчизняних міст та поселень і руйнування майна підприємств, організацій, інфраструктурних об'єктів; посилення інфляційних процесів; здорожчання енергоносіїв та палива тощо. Зазначені чинники поглибили і до того вкрай вразливе становище вітчизняних підприємницьких структур, що змусило частину підприємців перенести свою діяльність за кордон, у більш сприятливі економічне середовище, або завершити підприємницьку діяльність.

Для реновації вітчизняної економіки потрібні будуть титанічні зусилля влади країни щодо формування сприятливого правового інституційного середовища, забезпечення реалізації сприятливої кредитно-фінансової політики, залучення іноземних інвестицій та симулювання і підтримки діяльності вітчизняних підприємств. Важливого значення набуває також відновлення та розбудова економіки України на засадах відповідності сучасним інноваційним тенденціям в технологіях та виробництвах, відповідності сучасним світовим стандартам. Саме підтримка інноваційної діяльності підприємницьких структур є важливою складовою формування ефективного організаційно-економічного механізму сприяння активізації розвитку підприємництва. Тому, зазначена проблематика даного дослідження є надзвичайно актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо необхідності посилення державної підтримки інноваційної діяльності підприємницьких структур є предметом аналізування багатьох вчених та практиків. Серед них варто відмітити наукові дослідження з цього питання О.М. Файчук, О.В. Файчук, які розглядають інноваційну діяльність як рушійну силу розвитку економіки [1]. Л.В. Овчаренко досліджує роль державного регулювання у становленні інноваційного підприємництва [2]. О.М. Савастєєва, Т.О. Журавльова та Д.Ю. Скларова довели важливість фінансової підтримки державою інноваційного розвитку підприємств в сучасних умовах [3]. І.М. Кобушко та Е.І. Гусейнова досліджували шляхи покращення фінансування інноваційного розвитку в Україні [4].

Щодо міжнародного досвіду управління інноваційними процесами, то, на наш погляд, заслуговують на увагу наукові праці Н.В. Бошоти, Д.В. Шишоли [5], В. Касьяненко [6], І.А. Шовкуна [7], О.В. Ядранської [8] та багатьох інших.

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, незважаючи на значну кількість наукових робіт, які присвячені питанням щодо доцільності та необхідності державної підтримки інноваційної діяльності та створення певних інституціональних механізмів забезпечення зазначених процесів, доречним вбачається уточнення та узагальнення необхідних шляхів та напрямів такої підтримки із застосуванням досвіду технологічно розвинених зарубіжних країн, які мають значний доробок у сфері підтримки інноваційного розвитку.

Метою статті є дослідження стану інноваційного розвитку в Україні та можливості застосування міжнародних механізмів державної підтримки інноваційної діяльності.

Основний матеріал. Вітчизняне законодавство, як і законодавство зарубіжних країн, містить цілу низку Законів та нормативних актів щодо регулювання інноваційної діяльності підприємств та організацій. До них, зокрема, відносяться наступні Закони: «Про інвестиційну діяльність», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні».

У статті 3. Закону України «Про інноваційну діяльність» зазначена мета державної інноваційної політики: «...Головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції...» [9].

Також у зазначеному Законі наведені основні принципи державної інноваційної політики, до яких відносяться: забезпечення інноваційного розвитку економіки країни; формування основних пріоритетів інноваційного розвитку; створення нормативно-правової бази у зазначеній сфері; формування вітчизняного інноваційного потенціалу; підтримка взаємодії наукових установ, виробничого сектору, фінансово-кредитних організацій для забезпечення

потреб інноваційного розвитку; сприяння інноваційному підприємництву; розробка заходів щодо забезпечення міжнародної науково-технологічної кооперації та сприяння просуванню інноваційної продукції на міжнародні ринки; розвиток інноваційної інфраструктури; інформаційне та кадрове забезпечення інноваційної діяльності [9].

Наведений перелік основних принципів державної інноваційної політики є досить багатограним та охоплює різноманітні напрями державної підтримки новаторів. Проаналізуємо, яким чином реалізуються зазначені принципи у вітчизняній економіці. На рис. 1 відображена питома вага видатків з Валового внутрішнього продукту (ВВП) України у фінансуванні інноваційних розробок протягом останніх років.

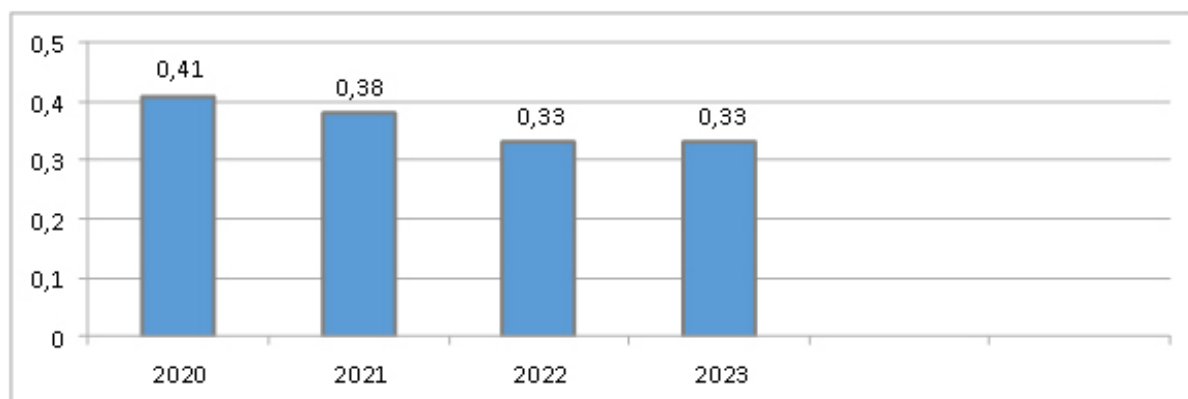

Рис. 1 Частка видатків на наукові дослідження і розробки у ВВП в Україні, %.

Джерело: складено авторами за матеріалами [10].

Аналіз даних, представлених на рисунку свідчить про щорічне зниження обсягів видатків на інноваційні розробки та дослідження з вітчизняного ВВП. Крім того обсяг видатків, на нашу думку, є надзвичайно низьким (наприклад, 0,33 % у 2023 році). Зменшення рівня видатків на інноваційний розвиток прямо та опосередковано відображається на загальних показниках розвитку вітчизняної економіки, на спроможності формувати ефективне бізнес-середовище та створювати нові технології тощо.

Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) щорічно оприлюднює показники Глобального інноваційного індексу, в якому відображаються показники інноваційного розвитку та рейтинг інноваційних позицій 132 країн світу. Показники рейтингу України за останні роки наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Рейтинг України в Глобальному інноваційному індексі

Складові рейтингу	2021	2022	2023
Загальна позиція в рейтингу, у т. ч. за такими складовими як:	49	57	55
-ринкове середовище;	88	102	104
-бізнес середовище;	53	48	48
-людський капітал та дослідження;	44	49	47
-інфраструктура;	94	82	77
-креативні результати;	48	63	37
-інституції;	91	97	100
-знання та технології	33	36	45

Джерело: складено авторами за матеріалами [11-13]

Аналіз показників в таблиці 1 свідчить про неоднозначні тенденції в динаміці окремих складових рейтингу України в Глобальному інноваційному індексі. Це свідчить, на нашу думку, про наявність системних проблем стосовно інноваційного розвитку вітчизняної економіки.

Безумовно, військові дії на території України внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації є сьогодні найважливішим гальмуючим чинником, який негативно впливає на усі економічні процеси в державі, зокрема, сприяє розвитку кризових явищ та інфляційних процесів. Постійне руйнування матеріально-технічної бази підприємницьких структур перешкоджає можливості нормального функціонування підприємств різних сфер діяльності, що спонукає підприємців «згортати» свою діяльність взагалі, або виводити бізнес-діяльність за кордон, в безпечне середовище. Також очевидно, що задекларовані в законодавчих документах напрями державної підтримки інноваційної діяльності підприємницьких структур потребують перегляду та корегування, зважаючи на сьогоднішні економічні та політичні реалії в Україні.

Нагальною необхідністю для захисту українських територій в період активних бойових дій на території країни є активізація інноваційних розробок щодо створення сучасних видів озброєння та військової техніки. Державна підтримка інноваційної діяльності у сфері оборонно-промислового комплексу України набуває сьогодні пріоритетного значення. Вона є важливою складовою стратегії національної безпеки та розвитку обороноздатності держави. Одним із ключових завдань є створення сприятливого законодавчого середовища для розвитку інновацій. Це передбачає зниження адміністративних бар'єрів, спрощення процедур державних закупівель та забезпечення прозорості контрактів, що дозволить ефективно залучати приватних інвесторів та міжнародні компанії до оборонної індустрії. Потребують також розширення програми фінансування стартапів у галузі оборони, що дає можливість новим компаніям вносити свої інноваційні розробки у сферу національної безпеки.

Для формування системи необхідних заходів доречно, на наш погляд, розглянути зарубіжний досвід державної підтримки інноваційного розвитку. Розвинені країни в наш час перманентних змін та кризових економічних і політичних явищ розробили ефективні запобіжні інструменти та механізми впливу на економіку своїх країн, які спираються на активне використання державних інституцій, законодавчого та нормативного поля для регулювання економічних процесів та сприяння їх розвитку.

Дослідники особливостей інноваційного розвитку зарубіжних технологічно розвинених країн виділяють наступні основні «...інструменти державного регулювання, а саме:

- 1) соціально-економічні та науково-технічні прогнози державної політики у галузі фінансів, цін, грошового обігу, відтворювальної, структурної політики тощо;
- 2) державно-адміністративні, загальноекономічні та ринкові регулятори;
- 3) регіональні програми, баланси та моделі оптимізації економічних процесів;
- 4) державні замовлення та сучасні контрактні системи;
- 5) індикативні механізми та регулятори діяльності державних підприємств та організацій різних форм власності;
- 6) механізм інтеграції регуляторів та структур» [14, С. 11].

Більш детально основні інструменти державного регулювання та підтримки інноваційної діяльності підприємницьких структур зарубіжних країн наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Основні інструменти державного регулювання та підтримки інноваційної діяльності підприємницьких структур в зарубіжних країнах

Країна	Інструменти
Велика Британія	Застосування пільгового оподаткування, надання субсидій новаторам, списання витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи на собівартість продукції та послуг, застосування низки кредитних гарантій
Сполучені Штати Америки	Впровадження пільгового оподаткування, використання інвестиційного податкового кредитування, пільгового режиму амортизаційних відрахувань, нарахування субсидій інноваційно активним підприємствам, планування цільових асигнувань з державного бюджету, зменшення сум оподаткування доходів на витрати на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, які пов'язані з основною виробничою діяльністю

Федеративна Республіка Німеччина	Застосування цільових безоплатних субсидій та дотацій, оплата витрат на технічну експертизу, впровадження пільгового кредитування, системи страхування кредитів, забезпечення системи податкових знижок та пільг, застосування методів прискореної амортизації, використання цільових банківських кредитів
Французька Республіка	Застосування системи дотацій та субсидій, реалізація довгострокових позик, податкових кредитів та кредитних гарантій, впровадження пільгового оподаткування
Японська Держава	Впровадження системи пільгового кредитування, пільгового оподаткування, надання субсидій новаторам

Джерело: сформовано авторами за матеріалами [6]

Аналізуючи представлені в таблиці 2 напрями, можна зробити висновки, що основні акценти зроблені на підтримку інноваційно-активних підприємницьких структур переважно за рахунок надання можливостей (у вигляді пільгового кредитування та оподаткування та ін.) ефективно реалізувати інноваційні проєкти та знизити економічні ризики, які супроводжують результати інноваційної діяльності в умовах невизначеності. Використання світового досвіду в забезпеченні, у тому числі, фінансовими ресурсами інноваційної діяльності підприємницьких структур, дозволить створити дієвий мотиваційний механізм для активізації процесів впровадження інноваційних проєктів в пріоритетні сфери економіки України.

Висновки. Світова економіка сьогодні перебуває під суттєвим впливом стрімких технологічних інноваційних процесів. Поява винаходів у різноманітних сферах виробництва вимагає від підприємницьких структур швидкого реагування на зміни та активного долучення до інноваційних розробок. Інноваційна діяльність є важливою складовою розвитку як окремих підприємницьких структур, так і економіки держави. Вплив негативних факторів, пов'язаних з військовими діями на території України суттєво поглибив проблеми в діяльності вітчизняних підприємств, що проявляється у скороченні витрат на інноваційні розробки і проєкти, зменшенні видів та кількості інноваційної продукції, зниженні інноваційної активності підприємств та організацій. Активізація інноваційної діяльності, зокрема у сфері оборонно-промислового комплексу, неможлива без прямої та опосередкованої державної підтримки цих процесів, що потребує формування якісно нових підходів у державному управлінні, визначення пріоритетних напрямів та сфер розвитку і формування дієвих механізмів стимулювання інноваторів. Важливого значення для реалізації цих складних завдань має визначення основних напрямів удосконалення системи державної підтримки інноваційної діяльності та розвитку вітчизняних підприємницьких структур на основі зарубіжного досвіду технологічно розвинених країн з врахуванням реалій та потреб вітчизняної економіки. Перспективи подальших наукових досліджень мають бути орієнтовані на визначення основних підходів щодо формування ефективних механізмів стимулювання інноваційного розвитку на державному та регіональному рівнях; пошук нових напрямів та форм підтримки інноваційно-активних підприємств.

Список літератури

1. Файчук О.М., Файчук О.В. Інноваційний процес як рушійна сила економічного зростання. Бізнес Інформ. № 10. 2013. С. 66–70.
2. Овчаренко Л.В. Роль державного регулювання у становленні інноваційного підприємництва в країнах з перехідною економікою. Наукові записки. 2013. Т. 21. С. 49–55.
3. Савастєєва О.М., Журавльова Т.О., Склярів Д.Ю. Державна фінансова підтримка інноваційної діяльності в національних умовах неоіндустріального розвитку. Економіка та суспільство. Випуск № 35. 2022. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-35-31>.
4. Кобушко І. М., Гусейнова Е. І. Шляхи покращення фінансування інноваційного розвитку в Україні з використанням міжнародного досвіду. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2011. № 2. С. 124–130.
5. Бошота Н.В., Шишоло Д.В. Зарубіжний досвід державного регулювання інноваційної діяльності. Молодий вчений. 2016. № 9. С. 14–18.

6. Касьяненко В. Зарубіжний досвід управління інноваційним потенціалом економіки та можливості його використання в Україні. Маркетинг і менеджмент інновацій. № 4. 2011. С. 200–204.
7. Шовкун І.А. Моделі інноваційного розвитку: міжнародний досвід та уроки для України. Проблеми науки. 2012. № 8. С. 75–83.
8. Ядранська О.В. Зарубіжний досвід державного регулювання науки: основні форми та напрями. Збірник наукових праць ДонДУУ. Серія: Державне управління. 2016. Вип. 93, Т. 8. С. 63–69.
9. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002р. № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (дата звернення 11.01.2025).
10. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 12.01.2025).
11. Global Innovation Index 2021. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2021/ua.pdf (дата звернення 12.01.2025).
12. Global Innovation Index 2022. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_2000_2022/ua.pdf (дата звернення 12.01.2025).
13. Global Innovation Index 2023. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub-2000-2023/ua.pdf (дата звернення 12.01.2025).
14. Ярова Н.В., Воркунова О.В., Баришнікова В.В. Зарубіжний досвід державної підтримки інноваційної діяльності (макро- та мікроекономічні аспекти). Розвиток методів управління та господарювання на транспорті: 36. наук. праць. 2023. № 2 (83). С. 5–18. DOI 10.31375/2226-1915-2023-2-05-18.

References

1. Faychuk O. M, Faychuk O.V. (2013). Innovation process as a driving force of economic growth. *Bisnes Inform*, 10, 66–70. [In Ukrainian].
2. Ovcharenko L.V. (2013). The role of state regulation in the formation of innovative entrepreneurship in countries with economies in transition. *Naukovi zapysky*, 21, 49–55. [In Ukrainian].
3. Savasteyeva O.M., Zhuravleva T.O., & Sklyarov D.Y. (2022). State financial support of innovation activity in the national conditions of neo-industrial development. *Ekonomika ta suspilstvo*, 35. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-35-31>. [In Ukrainian].
4. Kobushko I.M., Huseynova E.I. (2011). Ways to improve the financing of innovative development in Ukraine using international experience. *Marketyng I menedzhment innovatsii*, 2, 124–130. [In Ukrainian].
5. Boshota N.V., Shishola D.V. (2016). Foreign experience of state regulation of innovation activity. *Molodyi vchenyi*, 9, 14–18. [In Ukrainian].
6. Kasyanenko V. (2011). Foreign experience in managing the innovative potential of the economy and the possibility of its use in Ukraine. *Marketyng I menedzhment innovatsii*, 4, 200–204. [In Ukrainian].
7. Shovkun I.A. (2012). Models of innovative development: international experience and lessons for Ukraine. *Problemy nauky*, 8, 75–83. [In Ukrainian].
8. Yadranska O.V. (2016). Foreign experience of state regulation of science: main forms and directions. *Sbirnyk naukovykh pratz DonDUU. Seriya: Derzhavne upravlinja*, 93, (8), 63–69. [In Ukrainian].
9. Pro innovatziyny dijalnist: Zakon Ukrainy vid 04.07.2002p. № 40-IV. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (accessed 11 January 2025). [In Ukrainian].
10. Ofitziynyi sajt Derzhavnoji sluzhby stystyky Ukrainy. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 12 January 2025). [In Ukrainian].
11. Global Innovation Index 2021. Retrieved from: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2021/ua.pdf (accessed 12 January 2025).
12. Global Innovation Index 2022. Retrieved from: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_2000_2022/ua.pdf (accessed 12 January 2025).
13. Global Innovation Index 2023. Retrieved from: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub-2000-2023/ua.pdf (accessed 12 January 2025).
14. Yarovaya N.V., Vorkunova O.V., & Baryshnikova V.V. (2023). Foreign experience of state support for innovation activity (macro- and microeconomic aspects). *Rosvytok metodiv upravlinnja ta gospdaruvannja na transporti: Sbirnyk naukovykh pratz*, 2, (83), 5–18. DOI 10.31375/2226-1915-2023-2-05-18. [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.02.2025

Прийнята до публікації 20.02.2025